

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Історико-соціологічний факультет
Кафедра політичних наук

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 12

Рівне – 2014

Панорама політологічних студій :
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Рівне : РДГУ, 2014. – Вип. 12. – 308 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Бортніков В. І.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
2. **Гон М. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
3. **Канцелярук Б. І.** – д.політ.н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
4. **Киридон А. М.** – д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
5. **Круглашов А. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
6. **Макаренко Є. А.** – д.політ.н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
7. **Монолатій І. С.** – д.політ.н., професор кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
8. **Постоловський Р. М.** – к.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
9. **Тихомирова Є. Б.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
10. **Троян С. С.** – д.і.н., професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України.
11. **Шеретюк В. М.** – к.і.н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
12. **Шугасва Л. М.** – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.
13. **Юськів Б. М.** – д.політ.н., професор кафедри економічної кібернетики Рівненського державного гуманітарного університету.

Друкуються за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 10 від 30 травня 2014 р.

За редакцією д.політ.н., професора М. М. Гона

Науковий вісник «Панорама політологічних студій»
затверджений ВАК України науковим фаховим виданням з політичних наук
(постанова Президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. № 1 – 05/3)
Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №16166-4638 Р

У збірнику опубліковані статті з теорії, історії та методології політичної науки, зовнішньої політики і міжнародних відносин, політичних інститутів та процесів, а також дослідження в царині політики пам'яті.

Збірник адресований всім, хто цікавиться політичною наукою.

Адреса редакції: кафедра політичних наук,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Терещенко Г. О.	6	Змістовне навантаження поняття «відповідальність» у добу модерну і постмодерну
Білоусов О. С.	12	Основні методологічні підходи до поняття «громадянська участь»
Олійник Ю. Р.	18	Зовнішні важелі впливу на внутрішньосуспільні трансформації держави з позиції теорії європеїзації
Мірчук І. С.	26	Гене́за парламентаризму в сучасній політичній науці
Параняк П. Р.	32	Модуси толерантності в консервативній ідеології В'ячеслава Липинського
Михальчук С. О.	39	«Цифровий розрив» як деструктивний фактор розвитку електронної демократії
Прошин Д. В.	45	Релігійний тероризм: переоцінка проблеми

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Докаш О. Ю.	54	Проблема Північної Буковини та Бессарабії в міжнародно-політичному вимірі літа 1940 р.
Дорош Л. О.	61	Рада з міжнародних відносин: критика та апологія діяльності
Здоровега М. В.	69	Міжнародні неурядові організації як елемент глобального громадянського суспільства
Івасечко О. Я.	77	Особливості взаємовідносин Росії та Європейського Союзу в умовах сучасних міжнародних процесів
Бессараб Т. В.	85	Передумови інтеграційних процесів у Латинській Америці
Абдуліна Т. Г.	92	Політика держави у сфері національної безпеки як наукова категорія

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Кириленко О. М.	98	Сучасна спортивна політика: досвід Європейського Союзу для України
Галишин В. В., Бортніков В. І.	104	Проблема регіональних розбіжностей в Україні

Стельмах В. О.	110	Практики інституціоналізації та нормативно-правового забезпечення процесів політичної соціалізації молоді країн Вишеградської групи
Савойська С. В.	117	Ідеологія як потрійне соціально-політичне явище у контексті розвитку сучасного українського полікультурного суспільства
Жекало Г. І.	123	Європейський вектор політики України та позиції громадян щодо інтеграції
Малиха М. І.	130	Механізми політичного регулювання міграційних процесів у сучасній Україні
Гісса О. К.	137	Рівень партійного євроскептицизму в Україні
Ямельницький О. Я.	145	Політична мобілізація населення України: умови та чинники (на прикладі суспільно-політичних подій 2013–2014 рр.)
Тирон А. М.	153	Внутрішня політика Християнсько-демократичного союзу Німеччини у 1980-ті рр.
Шкробанець О. І.	159	Проблема інформування громадськості у контексті європейського вибору України напередодні Вільнюського саміту

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Шугасва Л. М.	169	Уявлення про минуле і зв'язок часів в історичній свідомості
Гон М. М.	171	Голодомор, Голокост і Пораймос у політиці пам'яті України
Постельжук О. П.	182	Голодомор у системі координат політики пам'яті України часів президентства В. Ющенка
Гулай В. В.	190	Концепт «пам'ять про жертви більшовизму» в комунікативному просторі міжгнїчної інтеракції в Західній Україні на початковому етапі німецько-радянської війни
Максимець Б. В.	197	Волинська трагедія 1943 року: пошуки шляхів українсько-польського примирення
Троян С. С.	205	Проблемне поле культури пам'яті в контексті німецько-польських відносин після 1991 року
Лесняк В. Ю.	217	Конструювання історичної пам'яті в Іспанії в умовах переходу від франкізму до демократії

Горло Н. В.	225	Конструювання образів минулого як інструмент іредентистської політики
Дідук І. А.	233	Темпоральна функція наративу минулого в осмисленні молоддю історії своєї країни
Федорів Х. І.	241	Коллективна пам'ять: еволюція уявлень, суть, структура
Долганов П. С.	247	Меморіальний текст Рівного: дилеми ідеологічної деколонізації / реідеологізації
Івчик Н. С.	262	Слогани й настінні написи у механізмі функціонування комунікативної пам'яті групи (на прикладі м. Рівне)
Пашковський П. І.	270	«Конфлікт поколінь» в контексті зовнішньополітичного вибору України
Медведовська А. Ф.	276	Меморіалізація Голокосту в Україні протягом другої половини ХХ ст.
Синчук Р. А.	282	Ностальгічний туризм у структурі механізму збереження етнічної самості
Гришук О. А.	291	Участь етнічних акторів Криму у реалізації політики пам'яті

РЕЦЕНЗІЇ ТА ІНФОРМАЦІЇ

Бортніков В. І.	300	Патос самості як каталізатор мобілізації «своїх»
Івчик Н. С., Долганов П. С.	302	Механізми запам'ятовування і (не)забуття. І Всеукраїнська науково-практична конференція «Політика пам'яті в теоретичному та практичному вимірах»
Відомості про авторів	305	
Вимоги до оформлення статей	308	

КОНСТРУЮВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ІСПАНІЇ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ВІД ФРАНКІЗМУ ДО ДЕМОКРАТІЇ

У статті проаналізовано функціонування історичної пам'яті у суспільно-політичному просторі Іспанії в умовах демократичного транзиту. Особливу увагу приділено дослідженню розбіжностей у трактуванні громадянської війни та сутності режиму генерала Франсиско Франко після його смерті у 1975 році.

Ключові слова: історична пам'ять, Іспанія, перехід до демократії.

Лесняк В. Ю. Конструирование исторической памяти в Испании в условиях перехода от франкизма к демократии.

В статье проанализировано функционирование исторической памяти в общественно-политическом пространстве Испании в условиях демократического транзита. Особенное внимание уделено исследованию расхождений в понимании гражданской войны и сути режима генерала Франсиско Франко после его смерти в 1975 году.

Ключевые слова: историческая память, Испания, переход к демократии

Lesnyak V. Y. Construction of historical memory in Spain during the process of transition to democracy.

In the article the functioning of historical memory in socio-political space in Spain during the process of democratization is analyzed. The great attention is payed to the problems of the controversies that had accumulated around historical memory and are connected with the revision of history, including the Civil War followed by the institution of dictatorship by general Francisco Franco and the democratic transformation after the dictator's death in 1975.

The process of constructing of historical memory in the conditions of transition from franquism to democracy was divided into a few periods. The official politics of historical memory in Spain was realized on the basis of "denial of memory" during Franco's autocratic dictatorship, related to propaganda of nationalism and catholicism, ideology of "The Spanish Traditionalist Phalanx of the Assemblies of the National Syndicalist Offensive". "Politics of oblivion" was inculcated on the basis of general national consensus between the Union of the Democratic Centre and opposition political forces in 1977–1982 at the time of spanish democratic transition. The legislative base of "The Pact of Forgetting" ("Pacto del olvido") was the Amnesty Law of 1977. The Spanish Socialist Workers' Party (opposition party to franquism) of politics of historical memory in Spain did not change substantially at the time of the rule 1982–1996. The stage of "recovery of historical memory" began on the basis of activation of public discussions in relation to the past in 1996–2004 during the rule of The People's Party. However in the course of the rule of the Spanish Socialist Workers' Party there was a process of deep revision of historical vision of Spanish Civil War and dictatorship of general Francisco Franco. The important element of politics of recovery of historical memory in Spain passing an Law of Historical Memory in October 2007.

In the article is concludes that construction of historical memory in Spain during the process of transition from franquism to democracy came true on the basis of gradual

substitution of politics of the pact of forgetting by a model of politics recovery of historical memory.

Key words: historical memory, Spain, transition to democracy.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що з часу смерті генерала Франсиско Франко минуло майже 40 років, до сьогоднішнього дня точаться різні дискусії щодо оцінки франкістського режиму. Після смерті каудильйо в листопаді 1975 р. в Іспанії розвивались різні ідеї щодо розуміння недавнього історичного минулого. Найбільш домінуючими були як відверте засудження та скрупульозне розслідування франкістських злочинів, так і пасивне замовчування репресивних дій режиму без пошуку винних. Тривалий час в Іспанії реалізовувалась модель так званого «пакту забуття», коли погляди політичної еліти спрямовувалися не на пошук винних, а на майбутній розвиток країни зі свідомим замовчуванням тих питань, які могли б розділити суспільство, сприяти посиленню напруженості та конфліктності в умовах демократичного транзиту. Така модель сприяла внутрішньополітичній стабілізації та концентрації на реформуванні політичної системи у напрямку її демократизації. Однак зі зміною поколінь Іспанія опинилась перед новими соціально-економічними викликами, потребою переосмислення «пакту забуття» та необхідністю побудови справедливої політики «історичної пам'яті» щодо об'єктивної оцінки як подій громадянської війни в Іспанії 1936–1939 років, так і сутності франкістського режиму.

Актуальність теми наукового дослідження зумовлена тим, що при аналізі формування історичної пам'яті в Україні потрібно враховувати формування подібних пам'ятей в зарубіжних країнах з метою співставлення досвіду. Крім того, дослідження українських фахівців, які були б спрямовані на вивчення іспанського досвіду побудови історичної пам'яті, практично відсутні. А тематика історичної пам'яті в самій Іспанії теж є відносно новою та малодослідженою, хоча й певний ажіотаж навколо політики пам'яті в Іспанії розпочався із початком «історичних війн» після переосмислення традиційної «політики забуття», укоріненої в часи постфранкізму. Що в цілому є закономірним, оскільки «кожне нове покоління привносить у суспільний дискурс щось своє, наука розвивається, з'являються нові дані, нові ракурси історичного бачення», а «сподіватися на те, що історичні постулати лишатимуться незмінними упродовж десятиліть, меншою мірою наївно» [8, с. 125]. Тому й не випадково Європа, яка ще нещодавно була розділена кордонами й ідеологічними упередженнями, на даний час наполегливо вибудовує не лише механізми примирення, але й своєрідну «стратегію коригування пам'яті» – насамперед як систему упередження конфліктних ситуацій, що можуть виникати на ґрунті «недоосмисленого» минулого [8, с. 126]. Адже цілий спектр проблем, які постають в умовах демократичного транзиту – від делегітимації авторитарного режиму до його лібералізації та демократизації, – все це є тими чинниками, які актуалізують дослідження сфери пам'яті.

Постановка завдання та цілей дослідження. Інструментарій європейської «пам'яттєвої історизації» надзвичайно широкий – від двосторонніх комісій істориків до спеціальних заходів «підтримання миру», від заснування «інститутів пам'яті» та спеціалізованих музейних установ до винесення спірних питань на розгляд міжнародних організацій тощо [8, с. 126]. Іспанський же ж досвід полягає у формуванні моделі «політики забуття» задля консолідації суспільства в умовах демократичного транзиту з поступовим відходом від обраної моделі у напрямку актуалізації та об'єктивізації оцінки минулого в умовах стабілізації демократії.

Відтак іспанське суспільство, де стратегія «забуття» довго фігурувала як зразкова, демонструє досить критичне ставлення до ідеї такого «консенсусу», оскільки замовчування злочинів проти людяності багатьом видається абсолютно некоректним і потенційно небезпечним. О. Мартинес-Малер зазначає, що в Іспанії новий консенсус нині базується не на імперативі забуття й урівнюванні катів і жертв, а на потребі «воскрешати не єдину пам'ять, а множинну пам'ятей» [10, с. 66–76], що, звичайно, відповідає загальноєвропейським тенденціям сьогодення. Адже кожен здоровий соціум турбується, щоб правда про історичну минувшину допомагала виховувати свідомого громадянина, слугувала засобом легітимації демократичного державного устрою, котрий формується на правдивому баченні подій минулого. Саме тому «характерною рисою нового століття стала, з одного боку, поступова відмова держав від політики «історичної амнезії», замовчування конфліктних історичних питань; з іншого – створення державами власних інструментів та механізмів, що контролюють «пам'ять» [9, с. 311].

Об'єктом дослідження є процес конструювання історичної пам'яті в сучасній Іспанії. Предметом дослідження виступають практичні механізми конструювання історичної пам'яті в сучасній Іспанії. Мета і завдання статті полягають у з'ясуванні правових, інституційних засобів побудови іспанського досвіду конструювання історичної пам'яті та вивченні особливостей різних моделей пам'яті, сформованих в Іспанії в умовах демократичного транзиту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій за темою дослідження. У наявних роботах українських дослідників, що займалися аналізом політичної системи франкістської [4; 5; 11] та постфранкістської Іспанії [2], громадянської війни [7] чи демократичного транзиту в Іспанії [3], інформація конструювання історичної пам'яті присутня, але характеризується недостатністю, що додатково актуалізує вивчення обраної теми.

Виклад основного матеріалу. У найширшому розумінні конструювання історичної пам'яті є виробленням максимально наближеного до реальності «образу минулого» як дієвого інструменту впливу на суспільну свідомість [8, с. 116].

Після падіння в Іспанії Другої республіки (1931–1939), внаслідок перемоги у громадянській війні (18 липня 1936 р. – 1 квітня 1939 р.) консервативних сил, в державі встановився режим генерала Франсиско Франко, який тривав до 20 листопада 1975 р., часу смерті генерала. З початком холодної війни режим Франко потрапив у міжнародну ізоляцію. Проте з 1950-х рр. розпочалась співпраця з США та міжнародними організаціями. Тим не менше, репресії проти політичних противників (республіканців, сепаратистів із Каталонії і країни Басків) тривали аж до смерті Франко. У 1960-х рр. франкізм зумів стабілізувати економіку. У 1969 р. спадкоємцем посади глави держави було формально визначено майбутнього короля – Хуана Карлоса. Франкізм поступово переходив у стадію лібералізації режиму (кінець 1960-х – 1975 рр.). Після смерті Франко розпочалась постфранкістська демократизація (1976–1978 рр.) та консолідація демократії (1979–1986 рр.). Після інтеграції до Європейського Економічного Співтовариства у 1986 р. в Іспанії продовжився розвиток консолідованої демократії.

У рамках процесу конструювання історичної пам'яті в Іспанії в умовах становлення та трансформації франкістського та постфранкістського режимів можна виділити чотири етапи:

1. Заперечування пам'яті (1936–1977 рр.).
2. Політику забуття (1977–1981 рр.).

3. Призупинення пам'яті (1982–1996 рр.).
4. Відродження пам'яті (з 1996 р.) [6, с. 306–307].

У рамках першого періоду «заперечування пам'яті» існувала єдина франкістська версія історичного розвитку Іспанії, пропагувалися символи, пов'язані з націоналізмом та католицизмом, ідеологією єдиної легальної партії – «Іспанської фаланги традиціоналістів і хунт націонал-синдикалістського наступу» (Національного Руху). Протягом майже 40 років франкістського режиму домінувала офіційна версія історичної пам'яті, згідно з якою не було, наприклад, бомбардування німцями м. Герніка. До часу смерті Ф. Франко панувала офіційна версія: місто нібито підпалили для пропагандистських цілей самі ж мешканці, баски, республіканці з метою провокації. Однак правда була відома поза межами Іспанії, хоча в самій Іспанії всіляко заперечувалась.

Найбільш характерні ідеологічні тези, на думку Анхеля Віньєса, пов'язані із формуванням історичної пам'яті у роки франкізму були такими: повстання 1936 р. врятувало Іспанію, яка знаходилася за крок від комунізму; каудильйо очолив рух національного порятунку Іспанії від влади республіканців, які втратили легітимність; Ф. Франко забезпечив значний внесок Іспанії у боротьбу США проти радянського комуністичного імперіалізму; політика «нейтралітету» у Другій світовій війні дозволила Іспанії уникнути масових втрат; політика Франко забезпечила стрімке економічне зростання країни у 60-х роках та збереження миру між іспанцями [1]. Задля виходу з міжнародної ізоляції Франко розпочав спроби примирення між ворогуючими сторонами після громадянської війни шляхом будівництва комплексу Долини загиблих (Valle de los Caidos) у 1940-х – 1950-х рр. силами полонених республіканців та розміщення там безіменних могил франкістів та республіканців. Крім того, каудильйо схвалив у 1969 р. закон про припинення розслідування злочинів, скоєних в роки громадянської війни.

В умовах демократичного транзиту після смерті Франко у 1977–1981 рр. в Іспанії було впроваджено «політику забуття» (Pacto del olvido). На основі досягнення загального національного консенсусу між правлячою (Союзом демократичного центру) і опозиційною (Іспанською соціалістичною робітничою партією) політичними силами відбувалось вироблення нових законодавчих норм. Законодавчою базою, яка стосувалася правового забезпечення «пакту мовчання», були Закон про часткову амністію 1976 р. [23] та Закон про амністію 1977 р. [15], застосовані щодо правопорушень та проступків за політичною мотивацією або політичними ідеями, кваліфікованими як злочини у Кримінальному кодексі. Закон 1977 р. звільняв від судового переслідування всіх винних у злочинах, здійснених у роки війни та диктатури.

На основі домовленостей між урядом, політичними і громадськими силами історичні події 1931–1975 рр. були покриті таємницею і щодо їхньої оцінки здійснювалося мовчання. ЗМІ майже не згадували про минуле згідно офіційно узгодженої політики «забуття» минулого.

Початок чергового етапу «призупинення пам'яті» розпочався з приходом до влади в 1982 р. опозиційної раніше ІСРП. Багато хто сподівався на зміну політики щодо історичній пам'яті, однак ІСРП уникала розгляду проблеми історичної пам'яті, усвідомлюючи, що дискусія щодо будь-якої зі сторін історичного розвитку Іспанії могла призвести до автоматичної втрати значної частини голосів виборців. Саме тому період 1980-х років становив швидше період поглиблення забуття. Так, згідно даних опитування половини 1990-х років, на рівні лише 27 % утримувався відсоток тих, хто негативно оцінював період франкізму. Цікаво, що

лише 48 % вважали франкізм за минуле після більше як 20 років постфранкізму [20, р. 184–185]. Такі дані вказують на однозначні недоліки політики забуття, яка породжувала неадекватне розуміння сутності минулого у суспільстві.

З 1996 р. з приходом до влади правоцентристської Народної партії на чолі з Хосе Марією Аснаром почався етап «вродження історичної пам'яті». Представники правлячої партії намагались переконувати, що франкізм виконував роль режиму, формуючи передумови для розвитку демократії в майбутньому, замовчуючи чимало фактів репресивної складової режиму, підносячи економічні заслуги франкізму у 60-х роках.

Однак попри таку ситуацію щоразу більша увага до проблем минулого почала привертатися у засобах масової інформації. Скажімо, Хосеп Рамонета (Josep Ramoneda), католицький журналіст, у своїй статті в «El País», названій «Пам'ять, амнезія, вибачення», підкреслював, що стан призупинення пам'яті еволюціонував у напрямі тотальної амнезії [22]. Автор зазначав, що країна без демократичних традицій надзвичайно сильно потребує повернення до власної історії та пам'яті. Забуття ж є повною відсутністю пошани до жертв війни та страхом перед визнанням правди.

У 1999 р., будучи продуктом довготривалого збору матеріалів, вийшла друком книга «Жертви громадянської війни», редактором якої була Сантос Юлія [14], котра всупереч домінуючим тенденціям активізувала проблематику історичної пам'яті. Мобілізувала суспільство у напрямку відновлення пам'яті також діяльність Архіву війни та вигнання (Archivo Guerra y Exilio (AGE)). У 2000 р. починає свою діяльність Асоціація відновлення історичної пам'яті (Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica (ARMH)), метою якої була відбудова історичної пам'яті відносно франкізму, пошук поховань осіб, засуджених до страти під час громадянської війни та правління Франко, а також визнання неправомірними таких вироків.

У відповідь на загальносуспільну активізацію інтересу до проблем минулого правляча Народна партія сама почала долучатися до процесу повернення історичної пам'яті, обираючи позицію противника будь-яких заколотів, диктатури та репресій.

Так, у 2002 р. кортеси одноголосно засудили заколот 1936 р., однак правляча партія не була готова до прийняття більш активних дій, оскільки багато її членів виходили значною мірою з кіл, що підтримували Франко [19]. Отож, у такий спосіб поступово розпочав формуватися консенсус щодо розуміння, що без історичної пам'яті неможлива побудова здорової демократії.

З приходом до влади ІСПІ на чолі з Хосе Луїсом Сапатеро у 2004 р. розпочався процес ревізії історичного бачення громадянської війни, диктатури генерала Франко та демократичної трансформації після його смерті. У публичних дебатах виразно почали виділятися два погляди – лівоцентристський і правоцентристський. Лівоцентристи підкреслювали, що після смерті Франко і відновлення демократії не було визнано масових кривд та не сказано «дякую» особам, які воювали на стороні II республіки, критикуючи при цьому правоцентристські політичні сили в обмеженій реабілітації лише тих, хто боровся на боці Франко, забуваючи при цьому про вшанування бойовиків республіки.

Умотивованість вимог пошуку історичної правди була підтверджена у доповіді іспанського Народного захисника (омбудсмена) Енріке Мугіка у червні 2004 р., в якій він закликав державні інституції до надання необхідної допомоги родинам жертв [21].

З метою загальносуспільного примирення та відзначення 75 років з часу проголошення II республіки та 70 років з початку громадянської війни 2006 рік на

законодавчому рівні було проголошено «роком історичної пам'яті» [16] з метою повернення до проблеми відродження історичної правди. Результати дослідження громадської думки, проведеного в червні 2006 р., вказали, що 64,5 % опитаних підтримують розслідування правди щодо громадянської війни, 63,8 % натомість – не погодилися з формулюванням, що «найкращим, що можна зробити в справі громадянської війни, так це не розмовляти про неї і не проводити жодних розслідувань» [13, с. 328].

Надзвичайно важливим елементом політики відродження історичної пам'яті в Іспанії стало прийняття Закону про історичну пам'ять від 26 грудня 2007 р. (повна назва – «Закон про визнання і розширення прав та надання допомоги тим, хто постраждав від переслідування чи насилля під час громадянської війни і диктатури» [17]), який засуджував урядування генерала Франко 1939–1975 рр.; визнавав несправедливими і неправовими вироки судів, санкції і насильницькі засоби, застосовувані на підставі політичних, ідеологічних і релігійних мотивів щодо політичних опонентів режиму; регулював питання надання громадянства політичним емігрантам та їх нащадкам; вирішував проблеми надання матеріальної допомоги сім'ям жертв у проведенні ексгумації та ідентифікації тіл, віднайдених у місцях масових поховань. Законопроект підтримали більшість парламентських груп за винятком Народної партії та націоналістів Каталонії. Народна партія мотивувала це тим, що закон «ворушить старі рани» і може розколоти суспільство. У той же час законопроект підтримували родичі жертв франкізму під стінами парламенту. Закон надавав деяким політичним в'язням і сім'ям жертв фінансову підтримку і визнавав право на виплату компенсацій. Органи влади зобов'язувались гарантувати доступ до публічних архівів усім бажаючим. Водночас закон не передбачав розрізнення, а навпаки – уподібнював жертв громадянської війни (тих, хто був учасником бойових дій з різних сторін) та пізніших жертв франкістського режиму. Дискусійним також є визнання факту схвалення конституції 1978 р. початком іспанської демократії, оскільки обминання згадки про демократичні традиції II республіки можуть перешкоджати відродженню пам'яті про республіканські жертви режиму. Крім того, не було закріплено гарантій зобов'язань держави щодо участі у процесі ексгумації останків, проведення слідчих дій чи створення слідчих комісій.

Після прийняття закону 2007 р. державна політика у сфері історичної пам'яті в Іспанії ставала більш структурованою та сприяла активізації загальносуспільного переосмислення не тільки вибудованих традиційних символів і оціночних штампів, але й технологій їх символізації щодо подання конкретних подій та ритуалів і трактування у певних місцевостях. Предметом переосмислення ставали насамперед місця й фігури пам'яті, введені в систему відповідних символів.

У ст. 15 закону 2007 року чітко було вказано на обов'язковий характер усунення монументів франкізму, видалення меморіальних дощок, перейменування вулиць, площ, названих на честь франкістів та їхніх перемог у роки громадянської війни на громадських і приватних будівлях за винятком архітектурно-художніх деталей соборів [17]. Так, остання статуя генерала Франко на коні в Мадриді, що перебувала на площі Сан Хуан де ла Круз з 1956 р., була демонтована ще 17 березня 2005 р. [24], проте з прийняттям закону 2007 р. почалось обов'язкове тотальне усунення символів франкізму.

Ст. 16 закону стосувалася меморіалу «Долина загиблих» (Valle de los Caidos), споруди, відкритої 1959 р., розташованої за 58 км. від Мадрида у горах Сьерра-да-Гвадаррама, будівництво якої розпочалося (після підписання декрету 1 квітня

1940 р.) у 1942 р. каторжниками-республіканцями (стверджують, що їх було близько 20 тис.), а завершився у 1958 р. Там є захоронені Франсиско Франко та Хосе Антоніо Прімо де Рівера. Крім того, тут перепоховали останки «переможців» і «переможених» (33 872 республіканців і франкістів) [12]. Традиційно щороку 20 листопада тут проводились поминальні ностальгічні дійства за франкістським минулим. Законом це було заборонено, і таким чином монумент було деполітизовано. На основі закону 2007 р. було створено Центр документації історичної пам'яті в Саламанці [17], завданням якого є не формування визначеної пам'яті, а охорона права кожного громадянина на власну та родинну пам'ять.

Новий етап напруження розпочався з розслідуванням відомого іспанського судді, слідчого Національної судової палати Балтасара Гарсона, який 16 жовтня 2008 р. відкрив справу проти Франко та його оточення, намагаючись кваліфікувати злочини франкістів як злочини проти людства, які не мають строку давності та не підпадають розгляду іспанським законодавством про амністію, оскільки міжнародні договори формально мають пріоритет над іспанськими законами [18].

Реакція суспільства на дії Балтасара Гарсона була миттєвою. Проти розслідування почали виступати праві організації, мотивуючи, що це є порушенням закону про амністію 1977 р. та погрожуючи, що відновлять розгляд злочинів, які вчиняли республіканці. У результаті прокуратура звинуватила Гарсона в порушенні Закону про амністію 1977 р., перевищенні посадових повноважень і використанні свого становища для нагнітання суспільної напруги. Ліві ж партії провели у відповідь багаточисленні акції протесту, заявляючи, що рішення прокуратури є наругою над пам'яттю жертв франкістського режиму. Проте засудження Гарсона не поставило крапку в питанні, як потрібно кваліфікувати злочини франкістського режиму.

Висновки дослідження. Після смерті Франко історична пам'ять, сконструйована режимом, була перетворена в дезінтегруючий чинник поділу іспанського суспільства на дві системи культурних традицій, що зумовлювало потребу у впровадженні компромісного «пакту забуття». Забута пам'ять мобілізувала до впровадження реформ та впливала на відносно мирний перебіг демократизаційних змін, була чинником проведення суспільного діалогу і ухвалення узгоджених політичних рішень. Відхід від авторитаризму в Іспанії у такий спосіб відбувся «без різкого розриву з історією, написаною з погляду переможців» [10, с. 66]. Забуття пам'яті покликане було легітимізувати постфранкістську Іспанію. Однак формування єдиної пам'яті в Іспанії не відбулось, натомість розвинувся процес формування множини пам'ятей. Адаже обмеження можливостей відкритої публічної дискусії щодо історичної пам'яті було компенсовано мистецькою творчістю, що виявлялося у створенні поетичних, театральних, художніх, кінематографічних образів минулого, котрі містили елементи історичної пам'яті, однак державна політика у цій сфері стосувалась свідомого ухилення від акцентування на конфліктних питаннях минулого. У результаті іспанцям вдалося уникнути «страждальницького дискурсу», подаючи події громадянської війни та диктатури у ключі «подоланої трагедії». Суспільний дискурс емоційно діяв не на посилення «комплексу жертви», а на втілення переконання, що здорове, успішне суспільство здатне подолати проблеми минулого. Закон 2007 р. правовими засобами забезпечив офіційне засудження франкістського режиму. Це було справжнім досягненням, оскільки в процесі періоду «переходу до демократії» правлячі політичні сили тривалий час уникали оцінки громадянської війни та франкізму.

Отже, конструювання сучасної політики історичної пам'яті в Іспанії передбачало заміщення компромісного «пакту забуття» моделлю поступового відродження пам'яті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Анхель В. Франко, или ниспровержение памяти [Електронний ресурс] / Виньяс Анхель. – Режим доступу : <http://www.milresource.ru/Vinas-RU-1.html>.
2. Беловолов Ю. Г. Политическая система современной Испании (1975–1995) / Ю. Г. Беловолов. – Донецк, 1997. – 73 с.
3. Годлевська В. Ю. Перехід від авторитаризму до демократичного суспільства в Іспанії (1960–1982 роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В. Ю. Годлевська. – К., 2006. – 20 с.
4. Іваницька О. П. Типологія франкізму в історичних дослідженнях. Матеріали до спецкурсу «Франкістська Іспанія. 1939–1975 рр.» / О. П. Іваницька. – Вінниця : Вінницький держ. педагогічний ін-т, 1997. – 91 с.
5. Іваницька О. П. Франкістська Іспанія. 1939–1975 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора іст. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія»; 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / Іваницька Ольга Павлівна. – К., 1997. – 40 с.
6. Карме Агусті Рока. Політика повернення історичної пам'яті в Іспанії. Каталонська модель / Карме Агусті Рока // Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Шаповала. – К. : ІПЕНД, 2013. – С. 301–325.
7. Коннова М. В. Громадянська війна в Іспанії (1936–1939 роки): історіографія : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / М. В. Коннова. – К., 2004. – 20 с.
8. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.] ; за заг. ред. Ю. Шаповала. – К. : ІПЕНД, 2013. – 600 с.
9. Маклюк О. М. Меморіальне законодавство в країнах Європи: проблема регулювання історичної пам'яті / О. М. Маклюк // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Вип. 33. – 2013. – С. 311–315.
10. Мартинес-Малер О. Іспанія в боротьбі зі своєю минувиною: болісні й суперечливі траєкторії пам'яті / О. Мартинес-Малер // Європа та її болісні минувшини / Авт.-упоряд. Ж. Мінк і Л. Неймаєр у співпраці з П. Боннаром ; пер. з фр. Є. Марічева. – К. : Ніка-Центр, 2009. – С. 66–76.
11. Павлишена Ю. В. Внутрішня політика франкістського режиму в Іспанії. 1939–1975 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.02 «Всесвітня історія» / Павлишена Юлія Володимирівна. – К., 2007. – 20 с.
12. Шаповал Ю. Примирення по-іспанськи. Нотатки подорожуючого [Електронний ресурс] / Ю. Шаповал // День. – 2013. – № 3. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/primirenyya-po-ispanski>.
13. Blakeley G. Politics as usual? The Trials and Tribulations of the Law of Historical Memory in Spain / G. Blakeley // Entelequia. Revista Interdisciplinar. – 2008. – № 7. – S. 315–330.
14. Julia. S. Victimas de la guerra civil / S. Julia. – Madrid : Temas de hoy, 1999. – 431 p.

15. Ley 46/1977, de 15 de octubre, de amnistía [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/146-1977.html.
16. Ley sobre declaración del año 2006 como Año de la Memoria Historica de 7 de julio de 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.boe.es/boe/dias/2006/07/08/pdfs/A25573-25573.pdf>.
17. Ley 52/2007, de 26 de diciembre, por la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas en favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la guerra civil y la dictadura [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2007-22296.
18. Lipczak A. Hiszpania rozprawia się ze zbrodniami frankizmu. Ekshumacja pamięci [Електронний ресурс] / A. Lipczak // Polityka. – 31 października 2008. – Режим доступу : <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/272055,1,hiszpania-rozprawia-sie-ze-zbrodniami-frankizmu.read>.
19. López Lerma M. The Ghosts of Justice and the Law of Historical Memory [Електронний ресурс] / Lerma M. López // Conserveries mémorielles. – 2011. – № 9. – 28.05.2011. – Режим доступу : <http://cm.revues.org/840>.
20. Maestre F. E. Contra el olvido / F. E. Maestre. – Barcelona : Editorial Crítica, 2006. – 384 p.
21. Prado V. Desentierren a Lorca, por favor [Електронний ресурс] / V. Prado // El País. – 25 de mayo de 2004. – Режим доступу : http://www.elpais.com/articulo/opinion/Desentierren/Lorca/favor/elpepiopi/20040625elpepiopi_9/Tes.
22. Ramoneda J. Memoria, amnesia, perdon [Електронний ресурс] / J. Ramoneda // El País. – 7.11.1997. – Режим доступу : http://elpais.com/diario/1997/11/07/opinion/878857204_850215.html.
23. Real Decreto-ley 10/1976, de 30 de julio, sobre amnistía [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/rdl10-1976.html.
24. Retirada la última estatua de Franco en Madrid [Електронний ресурс] // El País. – 17 de marzo de 2005. – Режим доступу : http://elpais.com/elpais/2005/03/17/actualidad/1111051017_850215.html.

УДК : 329.73 : 323.1 (477)

Горло Н. В.

КОНСТРУЮВАННЯ ОБРАЗІВ МИНУЛОГО ЯК ІНСТРУМЕНТ ІРЕДЕНТИСТСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

У статті досліджуються особливості конструювання образів минулого як засобу легітимації іредентистської політики і мобілізації розділеного народу на її підтримку. Суб'єктами створення образів минулого виступають держава, політичні партії, громадські рухи. Історичні уявлення, які обґрунтовують іредентистську політику, є міфологізованими і засновуються на ідеї «Великої держави». Наведено приклади конструювання образів минулого з політичної практики Румунії, Угорщини, Росії.

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Науковий вісник РДГУ

Випуск 12

Підписано до друку 30.05.2014 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 25,3. Замовлення №159/1. Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Княгині Ольги, 8

П–16 Панорама політологічних студій : науковий вісник
Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне :
РДГУ, 2014. – Вип. 12. – 308 с.

УДК 32
ББК 66.0